

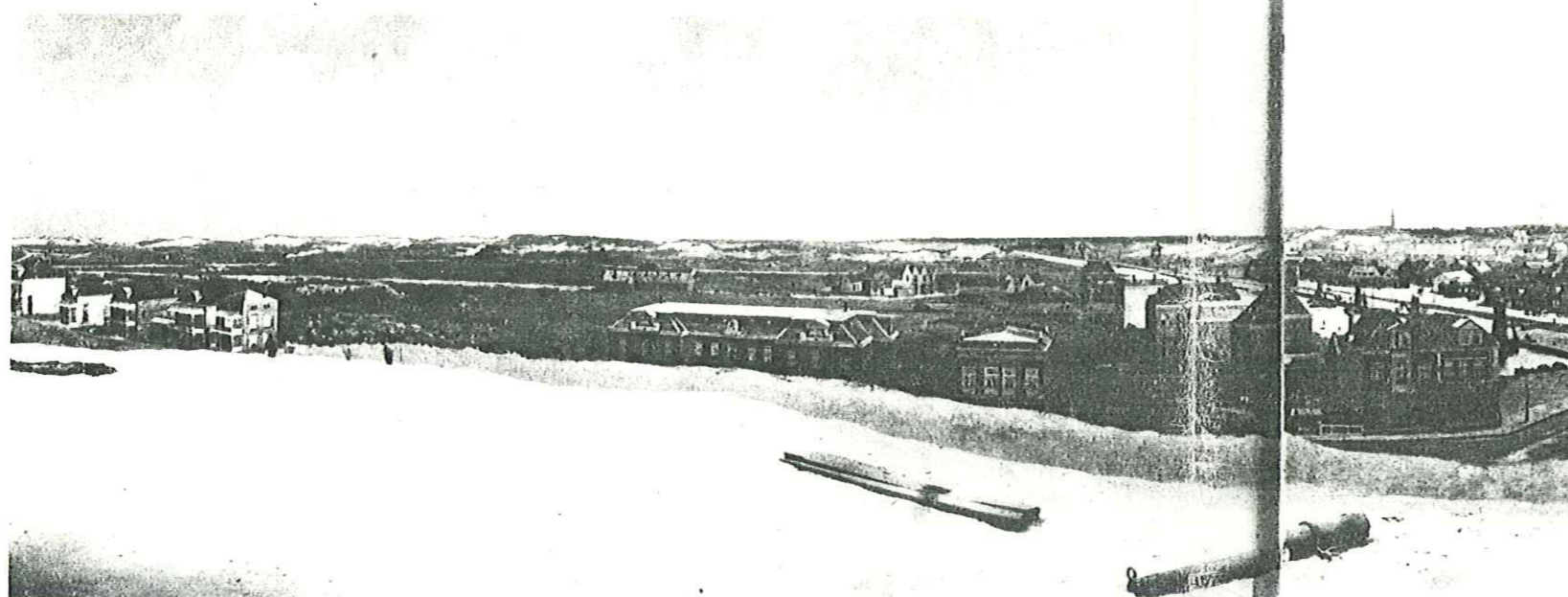
F. Boersma:

Mit de tijd mee; Sophia Stichting
Sprankje 1980

Gevers Deynootweg 21

20-1980 Nederlandse Zeehoopman

Detail panorama Mesdag; het gebouw van de Sophia Stichting staat nog geheel vrij aan de voet van het duin.
Foto: fotoburo Meyer, 1980.

Een gebouw in de duinen

Wie omstreeks 1880 tussen de lage vissershuisjes door het dorpje Scheveningen liep, kon alle geluiden van het dagelijks leven afzonderlijk horen. Hier ontbrak nog de kluwen van lawaai, waarin later de meeste geluiden zouden worden vermengd. De oren van de mensen waren nog niet afgestompt.

De neuzen evenmin. Er viel in het oude duindorpje het een en ander te ruiken, want de nering stonk: vooral naar vis en teer. Pas later zouden ook die verschillende geuren oplossen: in uitlaatgas.

En de ogen? Omstreeks 1880 was er meestal weinig te zien langs de Noordzeekust bij Scheveningen. Wie de moeite nam het Seinpostduin, het hoogste in de omgeving, te beklimmen, zag vooral zee, en als hij het wijde water de rug toekeerde: duinzand. Eén man kon hier urenlang naar kijken. Dat was de bekende schilder Hendrik Willem Mesdag, een eigenwijze burgerheer die een geheide carrière bij het bankbedrijf van zijn vader had ingeruild voor het ongewisse schilderen van zeeaferefen.

Hele dagen observeerde Mesdag ter plaatse mensen, dieren en dingen ten behoeve van zijn kunst. Eenmaal het hoge Seinpostduin opgeklommen, zag hij aan de ene kant het eigenlijke dorpje zich uitstrekken: verweerde rode en bruine bakstenen tussen het groen en geel van half begroeide, golvende duinen. In de verte waren bij helder weer hoge torens zichtbaar van de stad 's-Gravenhage, maar tussen dorp en stad lag een royale groenstrook met grazende koeien.

Een smalle klinkerweg met enkelsporige rails voor de paardetram uit 's-Gravenhage liep aan de andere kant naar het noorden. Deze route eindigde in de duinen bij het badhuis. Aan beide zijden van de weg stonden enige grote huizen, gedeeltelijk los van elkaar opgetrokken in bepleisterd steen. Een paleisje met speelse zuiltjes. Een hotel. Tezamen met het badhuis vormden deze gebouwen de kern van de badplaats, het 'andere', mondaine Scheveningen.

In de ogen van Mesdag was dit alles belangrijk en toen het Seinpostduin bedreigd werd door bouwplannen, protesteerde hij krachtig maar

tevergeefs. Daarop besloot de schilder tot het creëren van zijn beroemde panorama, het grootste in zijn soort van de wereld. Mesdag schilderde realistische kunst: een 14 m hoog doek met een omtrek van 120 m. Wel-dra stond alles op het wijde linnen in vakkundig perspectief.

Keurig op tijd voor een mooie plaats op het mammoetdoek kwam één van de grootste gebouwen van de omgeving gereed in de open ruimte tussen de dorp- en badversie van Scheveningen. Dat was de Sophia Stichting, een rechthoekig tehuis voor arme kinderen, twee verdiepingen en een zolder hoog opgetrokken in simpele rode bakstenen. Nette gordijntjes hingen weldra voor alle ramen. Aan de achterkant strekten de duinen zich breed en diep uit. Aan de voorkant scheidden alleen het hoge Seinpostduin en de klinkers van de latere Gevers Deynootweg het gebouw van de nog niet door golfbrekers getemde zee.

Degelijk en evenwichtig stond het nieuwe gebouw erbij, zowel op het doek van Mesdag als in werkelijkheid. Het straalde zekerheid uit, maar dat was schijn. De ontstaansgeschiedenis kende juist een overmaat aan spanning. Spanning die 's lands notabelen verdeeld hield, twisten tussen steden met zich meebracht en zelfs reikte tot in de koninklijke familie. Op een merkwaardige manier was de Sophia Stichting vanaf het aller-eerste begin een spiegel voor de kenteringen in tijd en samenleving.

Het tehuis was gewijd aan de nagedachtenis van koningin Sophie, de eerste echtgenote van koning Willem III. In haar tijd was deze vorstin geliefd vanwege haar intellectuele gaven en daadwerkelijke belangstelling voor liefdadigheid. Aan haar actieve leven kwam op 4 juni 1877 een einde. Alle belangrijke kranten van Nederland verschenen met rouwranden om de pagina's, toen zij haar overlijdensbericht moesten publiceren.

Twee dagen later stond in het Haagse dagblad Het Vaderland het volgende proza te lezen:

—'Vereenigen wij ons dan, wij Nederlandsche Vrouwen, om een bloem der liefde op de groeve onzer beminde Vorstin te leggen; en zij het dan slechts een nederige bloeme, toch een immortelle, onsterfelijk als de herinnering, die Hollands ontslapen Koningin in onze harten achterliet'. Deze oproep was gericht aan 'Vrouwen van Nederland' en verscheen anoniem, een tekenende werkwijze.

Direct ontbrandde er een pittige maar moeilijke discussie. In het concurrerende Dagblad van Zuid-Holland en 's-Gravenhage poneerde de hoofdredacteur een klassiek idee: een standbeeld moest er komen. Dit

dagblad was de spreekbuis van de conservatieven. Maar het liberale Het Vaderland gaf nog dezelfde maand ruimte aan een pleidooi voor een andersoortig huldeblijk: de oprichting van een kinderziekenhuis. Of beter gezegd: het in te zamelen geld moest toevloeien aan het Haagse diakonessenhuis dat juist geld nodig had voor uitbreidingsplannen. Deze oproep was wél ondertekend, met niet minder dan 31 klinkende namen van aanzienlijke heren. Veelzeggend was vooral de slotzin: —'Wij vertrouwen op de oud-Vaderlandsche leus: "Eendracht maakt macht" '.

Die eendracht was natuurlijk juist het probleem. In allerlei Haagse salons werd onder het genot van thee, koffie of alcoholische drank overleg gepleegd. Stijlvol maar heftig. Menige ondertekenaar van de oproep zag eigenlijk wel een knelpunt in de voorgestelde combinatie van een nationaal ziekenhuis (dus voor alle gezindten) met een protestants-christelijke diakonesseninrichting. In Nederland kon zo iets gemakkelijk uitgroeien tot een gewetenskwesie.

De heren ondertekenaars vormden een commissie, er werd vergaderd en er werd gestemd. Aanvankelijk lag de zaak zo moeilijk dat de stemmen staakten. Na veel discussie begreep de meerderheid, dat de combinatie van neutraal en protestant toch nauwelijks als nationaal te verkopen was. De minderheid liep beledigd weg en de overblijvende groep wilde verder werken onder leiding van een nieuwe voorzitter.

Genoemd voor deze positie werd jonkheer mr. G. C. J. van Reenen, een charmant en intelligent politicus met fraaie, witte bakkebaarden, 58 jaar oud en één van de steunpilaren van het koninkrijk. Met hem mikte men hoog, want Van Reenen had een uitzonderlijke carrière achter zich. Amper 31 jaar oud was hij al burgemeester van Amsterdam; daarna trad hij op als minister van binnenlandse zaken en voorzitter van de Tweede Kamer en in 1877 fungeerde hij als vice-president van de Raad van State, 's lands voornaamste adviescollege.

Nauwelijks raakte het nieuws van zijn kandidatuur bij geruchte bekend of prins Alexander, de gefrustreerde lievelingszoon van wijlen koningin Sophie, ontwaakte uit zijn spreekwoordelijk geworden lethargie. Nog dezelfde dag stond de prins letterlijk op de stoep bij Van Reenen om hem dringend te vragen inderdaad voorzitter te worden: —'Ik zou U innig dankbaar zijn, indien gij aan dit mijn verzoek zoudt kunnen voldoen'.

Maar Van Reenen voorvoelde welk karwei hem wachtte. Weinig men-

Twee heren wensten de concept-tekst te wijzigen. De kwestie van de samenwerking met de diakonesseninrichting moest worden aangeroerd, volgens hen. De voorzitter repliceerde:

—'Het *nationaal* karakter wordt gebaat door elke herinnering aan het daarmee niet geheel te rijmen denkbeeld der verbinding met de Diakonesseninrichting, achterwege te laten'.

Er volgde een langdurige discussie. Uiteindelijk won Van Reenen op het nippertje: vijf tegen vier. Minder strijd was nodig voor het besluit om het gezelschap met bevriende notabelen uit te breiden tot een 'hoofdcommissie' van achttien heren. De degens waren gekruist, de stijl van werken stond vast.

Buiten de vergadering lagen de zaken minder duidelijk. De tegenslag begon met de regering, die officieel buiten de affaire wilde blijven. De ministers hadden al genoeg problemen in hun verhouding tot de koning. Toen alle Nederlandse gemeentebesturen het nationale manifest toegesonden kregen, besloot de hoofdcommissie wijselijk aan deze brief geen publiciteit te geven 'voordat uit de antwoorden der gemeentebesturen gebleken zal zijn, dat het plan genoegzaam wordt ondersteund'. Men overwoog zelfs gebruik van de term 'vertrouwelijk'.

De omzichtigheid was niet geheel ten onrechte. Na een maand hadden 165 gemeentebesturen positief gereageerd tegen 24 ongunstig. Maar de tendens oogde somber, want hoe groter de gemeente was hoe groter de tegenstand. De hoofdcommissie hield de details pijnlijk nauwkeurig bij. In de 165 coöperatieve gemeenten woonden welgeteld 786.412 Nederlanders, maar in de 24 andere verbleven er bijna evenveel: 773.986. Niets was vernomen van 914 gemeenten met de overige 2.249.602 ingezetenen.

De verdeeldheid leek zo groot, dat de redactie van de *Goesche Courant* het op 4 oktober nodig vond een algemene verzoening te bepleiten:

—'Wij vreezen, dat er anders ten slotte niets tot stand zal worden gebracht'.

De krant suggereerde om gewoon met z'n allen geld bijeen te brengen en dan verdere meningsverschillen te omzeilen door de definitieve keus van het soort gedenkteken over te laten aan de zonen van koningin Sophie. Willem III werd discreet buiten de kwestie gehouden.

Van Reenen greep naar een ander wapen: relaties. Per traditie was dat een machtig middel bij een regerende elite, waarvan iedereen ieder-

een kende. Maar de elitaire sprankracht taande en zelfs deze beproefde methode faalde vooralsnog. Eén van zijn opvolgers als burgemeester van Amsterdam schreef Van Reenen een openhartige brief:

—'Ik heb het voorrecht als President, Vice-President of gewoon lid, in eene menigte Comité's en Commissies te Amsterdam zitting te hebben, die allen geld vragen en zeer weinig ontvangen. Ook met de Badkapel te Scheveningen zit ik als President-Curator aan de grond en weet niet hoe de zaak te behouden. Gij zult mij dus toestemmen dat meer dan gewone moed vereischt wordt dus opnieuw bij mijn medeburgers aan te kloppen. Ik beken gaarne dat ik die moed mis . . .'

In de hoofdstad verrees zelfs geen plaatselijke subcommissie. Dat lukte in een stad als Arnhem nog wel, maar een geldbedrag van betekenis leverden de lokale pogingen niet op. De voorzitter schreef aan zijn oude vriend Van Reenen:

—'Waarom dit toe te schrijven? Welligt aan de keuze om een monument dat tevens een nuttige instelling is, en dat die instelling te 's Hage zal worden opgericht. *Dit wekt afgunst!*'.

Steden als Zwolle en Rotterdam weigerden medewerking, omdat de plaatselijke bestuurders liever eigen ziekenhuizen begunstigden. Rotterdam ging na veel touwtrekken uitsluitend overstag door de onbaatzuchtige bemiddeling van de . . . geneesheer-directeur van het eigen kinderziekenhuis. Zelfs de residentie deed moeilijk. De plaatselijke subcommissie weigerde de toegezegde giften te innen, voordat de bestemming van het geld volstrekt duidelijk was. Lees: voordat werkelijk vaststond dat 's-Gravenhage zelf zou profiteren.

In totaal werkten 238 gemeenten op een of andere manier mee. Het mocht onvoldoende baten: in mei 1878 maakte de hoofdcommissie de tussenbalans op en het bleek dat Nederland en koloniën op dat moment zo'n f 40.000 bijeengebracht hadden. Dat was natuurlijk een aardige som, maar bij lange na ontoereikend voor een ambitieus doel als een nieuw kinderziekenhuis. Dat plan vereiste zeker f 300.000.

De reddende engel verscheen in de vorm van een brief d.d. 13 mei 1878, geschreven door het bestuur van de 's Gravenhaagsche Zeebad-Inrichting voor minvermogenden. Dit groepje van zeven charitatief ingestelde dames en heren beheerde sinds 1876 een houten strandbarak, waarin arme kinderen 's zomers op verhaal mochten komen. Deze simpele vakantiekolonie bleek zozeer in een behoefte te voorzien, dat het bestuur uitkeek naar een degelijker en royaler behuizing. Zou het nu

en stijfjes ontvangen door de kleine staf, die hen daadwerkelijk zou gaan helpen: een directrice, een verpleegster, een huishoudelijke hulp, een oppasser en een wisselend aantal werksters. In totaal vonden 76 kinderen gedurende het eerste badseizoen tot 1 oktober 1880 een plaats in het nieuwe gebouw.

De strijd om het nationale monument galmde de hele eerste zomer nog na. Het hardnekkig gerucht deed de ronde dat slechts weinig kinderen de weg naar de Sophia Stichting vonden. Volgens de leiding betrof het een regelrechte campagne met als doel 'het gesticht bij het publiek tegen te werken'.

Journalisten van beide Haagse dagbladen kwamen speciaal vanwege de geruchtenstroom begin augustus een kijkje nemen in Scheveningen. Ze troffen bij die gelegenheid 62 kinderen in het gebouw aan. Althans, één meisje lag in bed op de verder uitgestorven slaapzaal en een twintigtal speelde in de benedenzaal of op de speelplaats, volgens Het Vaderland van 10 augustus 1880:

—'En de overigen, p.m. 40, waren op een ver afgelegen duin aan 't klauteren en springen, dat 't een aard had. Van eigenlijke ziekten was geen spoor. Of ja — één meisje lag op een stoel in een aan den tuin grenzend vertrek; 't zwakke kind kon niet mee spelen en schijnt in de stichting geen herstel te kunnen vinden, zoodat ze dan ook weder spoedig zou vertrekken. Zeker met leedwezen — want al de kindertjes verklaarden ons dat ze „o, zooveel pret” en 't „meer dan goed” hadden in de Sophia-stichting'.

Het karakter van de nieuwe instelling was daarmee raak getypeerd als oord van liefdadigheid. Toen Hendrik Willem Mesdag zijn panorama voltooid had, mochten de kinderen de geschilderde versie van hun tehuis op het grote doek komen bekijken. Gratis.

Anno 1880 kende Nederland ogenschijnlijk kleine problemen. Wie tot het krantenlezende deel van de natie behoorde, kon bijvoorbeeld het verhaal over de opening van de Sophia Stichting afgedrukt zien staan naast het nieuws dat 'een wagen met puin door het schrikken van het paard omgeslagen' was. In Leiden werd juist een tweede serenade voor de nieuwe burgemeester voorbereid. In Rozendaal en Roermond heersten de pokken. De spoorlijn van 's-Hertogenbosch naar Nijmegen was bijna klaar.

Een misdadige Duitser werd in 's-Gravenhage veroordeeld tot een

tuchthuisstraf van acht jaar wegens 'diefstal van kostbaarheden ten nadeele van den heer van Loon'. Een oliebron in Oost-Indië beloofde rijke winsten en een Amsterdamse lezer klaagde per ingezonden stuk over het openen van een brug:

—'De Hortus-draaibrug werd te kwart over twaalf (natuurlijk wel 3 minuten te vroeg) geopend voor een groots ledige tjalk, die *door een enkel persoon* vooruitgeboemd moest worden. 't Gevolg bleef niet uit, wij stonden 12 minuten vóór een geopende brug, opgevolgd door de noodige verwarring, toen de brug eindelijk (na onzinnig lang draaien aan een rad) dicht was'.

Maar wie las de krant in deze tijd? Een abonnement kostte gauw een gulden of zes per kwartaal en dat kon een heel weekloon betekenen. Menige arbeider mocht blij zijn als hij in totaal meer dan f 6 per week mee naar huis kreeg. Bijna de helft van de bevolking behoorde tot de arbeidersklasse, vijf tot tien percent viel zelfs onder het lompenproletariaat: mensen die probeerden te bestaan van nietsdoen, alcoholgebruik, stelen en bédelen. Daarentegen behoorde tien tot vijftien percent van de Nederlandse bevolking tot de bourgeoisie, die in aanzienlijke welvaart en beschaving het leven sleet.

Voorlopig lompenproletariërs en goeude burgers verschilden van elkaar als wezens van andere planeten. Arm en rijk, het onderscheid was dagelijks merkbaar voor iedereen. De welgestelde Nederlander kon zich soepel per rijtuig verplaatsen door de straten van de stad of over de landwegen, gekleed in een maatkostuum. De minder bedeelde moest lopen en had daardoor een beperkte actieradius in zijn snitloze werkpak met pet, die beleefd werd afgenomen voor een dame of een heer. Dames en heren waren nog totaal anders dan vrouwen en mannen.

In 1880 werd ook een enquête gehouden naar de arbeidstoestanden in het land. Openhartige antwoorden kwamen binnen, bijvoorbeeld van de Haagse schoenmaker Kees van Harrewijn. Dat was een mondige man van 27 jaar, gehuwd, twee kinderen en bepaald niet de meest ontevreden Nederlander:

—'Ik kan er persoonlijk die dingsdags iets werken, woensdag voor goed en de vrijdagnacht door de zaterdag-nacht er bij gerekend tot zondagmorgen ja zelf middag werken en dan uitgaan, drinken en brassen tot het weer dingsdag wordt. Ook ken ik nog ongelukkiger voorbeelden die men moet ondervinden, maar met de pen niet op te geven zijn'.

Zo ging dat anno 1880 bij de Nederlandse schoenmakers, die gedeel-

Hoeden, Petten en Fantasiehoeden,
gemaakte **KLEEDEREN**, Veeren,
Kapok, gesneden en ongesneden Zee-
gras **BEDDEN, DEKENS, TIJKTEN**
MATRASSEN enz.

Zaandam, over den
Oostzijder Toren, C 35. **K. ORIER.**

WASCH-

IEMAND, volkomen bekend met
het beschikken van de fijne wasch,
biedt zich aan om die voor verschil-
lende gezinnen waartenemen.

Adres te vernemen aan 't Bureau
van dit blad.

SOPHIA-STICHTING.

Zeebad-inrichting te Scheveningen, voor
Kinderen van minvermogenden zonder
onderscheid van godsdienstige gezindheid.

OPENING
21 JUNI.

Aanvragen tot opneming worden vóór
11 Juni ingewacht bij den Voorzitter
van het College van Regenten te 's Gra-
venhage, Parkstraat No. 20.

Zij moeten schriftelijk (*franco*) wor-
den ingezonden en vergezeld gaan:

1e. Van eene door een bevoegd ge-
neeskundige afgegeven omschrijving van
de redenen, die de opneming doen ver-
langen.

2e. Van een bewijs van domicilie afge-
geven door het hoofd der gemeente.

Het College van Regenten vd.,

VAN REENEN, Voorz.

H. J. DIJCKMEESTER, Secret.

's GRAVENHAGE, 29 Mei 1880.

*Het gebouw van de Sophia Stichting kort na de inge-
bruikneming.*

